

Névkutatás és névföldrajz*

FERENC VÖRÖS
RESEARCH OF NAMES AND NAME GEOGRAPHY

81`373.2
81`373.21
81`373.232

Onomastics, name geography, language geography, proper name/noun, common name/noun, language areas, dialects.

A névtant a nyelvészek egy része mind a mai napig segédtudományként tartja számon. A névtanosok többsége azonban hozzám hasonlóan másként vélekedik erről. Tanulmányom első részében a névtannak mint önálló tudományágnak a kialakulásáról, tárgyáról értekezem. Második részében a névföldrajz és névkutatás főbb érintkezési pontjait veszem számba. A dolgozat záró fejezetében azokat a tanulságokat összegzem, amelyeket a rendszerszerű szlovákiai névtani kutatások tervezésekor is megfontolandónak gondolok.

Névtan

A névtan manapság – legalábbis annak művelői szerint – önálló tudományként számít. Saját kutatási területe van, ehhez rendelt adekvát kutatási módszerekkel. Számítalan, nem nyelvészeti szakterülettel kerül felületi érintkezésbe. Ettől válik inter-, sőt multidiszciplinárisá. Segédtudományi jellegétől nem is olyan régen sikerült megszabadulnia. Hagyományai a dolog természetéből adódóan régieknek mondhatók, hiszen a nevek az ókortól kezdődően foglalkoztatták a filozofákat. A kortársak utalásai alapján feltételezzük, hogy a görögöknél helynevek felsorolásával és magyarázatával foglalkozó könyvek is íródtak. Platón *Kratülosz*ának nevekre vonatkozó kitételei napjainkig a névtudomány egyik ókori alapvetésének számítanak.

A mai értelemben vett névtan – más szóval onomatológia vagy onomasztika – mégsem tekint vissza régebbi múltra, mint hatvanöt év. Az első névtani tanszéket a francia Albert Dauzat professzor szervezte meg 1939-ben (vö. Hajdú 2003, 33; Mulon 1995). Talán az sem mondható teljesen véletlennek, hogy hajdani oktatói az önállósodás előtt a fonetikai és nyelvjárási tanszék keretein belül tevékenykedtek.

---

* A tanulmány a Gramma Nyelvi Iroda által szervezett 2004. november 26–27-i III. Gram-

A tanszéki csoportból kinövő névtani kutatóműhelyek máig fennállnak és működnek (Institut d'Onomastique, Centre d'Onomastique des Archives Nationales, Commission Nationale de Toponymie, Société Française d'Onomastique).

A névtannak mindenkori tárgya maga a tulajdonnév. Ám mindjárt a tulajdonnévnek a definiálása számtalan problémát vet fel. Mágis különféle nézetek ütköznek azal kapcsolatban, mit tekintünk (tulajdon)névnek, latin szakkifejezéssel *nomen proprium*nak. További akadályokat gördít a fogalomértelmezés elé az a közismert tény, hogy az egyes nyelvek eltérően ítélnék meg bizonyos kategóriákat. A magyar pl. nem tekinti tulajdonnévnek a nevezetes napokat, ünnepeket. Az orosz igen. A szlovák a népneveket is tulajdonnévnek gondolja, a magyar viszont nem. A sort folytathatnánk. Nehezíti a helyzetünket, hogy a tulajdonnevek kivétel nélkül köznevekből (*nomen appellativum*) jöttek/jönnek létre, és így köznévként és tulajdonnévként mezsgyéjén szükségszerűen léteznie kell egy átmeneti sávnak. A tulajdonnevek egy részében elhomályosul az eredeti jelentéstartalom. Ezekről csupán nyelvészeti módszerekkel mutatható ki, milyen köznévből vagy köznévi szerkezetből keletkeztek.

Tulajdonnév és köznévként között másik irányból is átjárható az út. Tulajdonnevek manapság is könnyen köznevesülnek. Bizonyos esetekben nem könnyű meghúzni a pontos határokat. Vannak olyan nyelvi alakulatok, amelyek tulajdonneveket tartalmaznak, sőt még szerkezeti felépítésük is hajszára egyezik bizonyos tulajdonnévtípusokkal, mégsem tekinthetők *nomen proprium*nak (pl. *Celsius-fok*, *Krisztus-fej*, *Ottó-motor*; *Duna-gate*, *Gyurcsány-kabinet*, *Orbán-levél* stb.). Köznevek is magukba foglalhatnak olyan tulajdonneveket, amelyek a mai nyelvhasználónak is minden különösebb nehézség nélkül felismerhetők (pl. *ádámcsutka*, *katicabogár*, *krisztustóvis*, *pálfordulás*, *szentjánoskenyér*; *martinkemence*, *pullmankocsi*, *röntgensugár*, *wertheimzár*; *konyak*, *röntgen*, *szendvics*, *termosz* stb.).

Utolsóként említem, de koránt sem lezárva a problémák sorát, hogy a definiáláskor, szófaji besoroláskor a tulajdonneveknek az a sajátossága is fejtörést okoz, hogy a mondaton belül egy, de akár több szó együtteséből is felépülhetnek.

A fentebb vázlatosan elmondottak jelen tanulmányban azért érdekesek számunkra, mert amikor egy tudomány(ág) önállóságáról beszélünk, akkor értelemszerűen meg kell húznunk annak határait. A határok meghúzása pedig összefüggésbe hozható az adott tudomány(ág) tárgyával. A névtan önállósodási folyamatát a XX. század elejétől *Mi a tulajdonnév?* kérdéssel feltevése mellett végigkísérte egy másik polémia, nevezetesen az, hogy *Mi tekinthető tulajdonnévnek?* Kezdetben csak a személy- és helyneveket vették tulajdonnévnek. A definiálási kísérletek közben egy sor típussal bővült a tulajdonnevek kategóriája: eleinte az állatok, tárgyak, fogalmak, műalkotások nevével, később a márkanevekkel, események, ünnepek, dátumok, hónapok, nevezetes napok stb. nevével.

A nyelvészeti meghatározások kivétel nélkül hangsúlyozzák a tulajdonnévnek azt a tulajdonságát, hogy nem osztályfogalmakat jelöl, hanem egyedeket. Szemben a köznévként, amely klasszifikál, vagyis osztályjegyekkel rendelkezik. A tulajdonnevek szerkesztettségének, szövegbe épülésének vizsgálata egynémely kutatót arra a felismerésre vezetett, hogy formai szempontból célravezetőbb lenne a tulajdonnévnek mint főnévi kategóriának a tartományát az egyszavas lexémákra szűkíteni (a témáról bővebben: Partridge 1949; Barabás–Kálmán–Nádasdy 1977; Langendonck 1978; Pamp 1982; 1985; 1989; Hajdú 1997; 1998a; 1998b; 1999; Hegedűs

1997; 1999). Mások a tulajdonnév funkcionális vizsgálatakor a névelőhasználat segítségével próbálták meghatározni a tulajdonnév lényegét (Barabás–Kálmán–Nádasdy 1977; Hegedűs 1997). Mindezek együttesen elvezettek ahhoz a felismeréshez, hogy a tulajdonnév nem sorolható be a klasszikus szófaji rendszerbe, különösen nem a főnevek alcsoportjaként. Ezt az elvet hangsúlyozzák a *Magyar grammatika* szerzői is (Keszler 2000, 127), ám eljárás módjuk ennek ellenére a hagyományos szófajtanok besorolási gyakorlatát követi.

A fogalomértelmezés, pontos definiálás hiánya nem tekinthető egyedi esetnek a nyelvelírásban. Kézenfekvőnek tűnik a mondatban példáját említeni, ahol a központi fogalomnak, a mondatnak ugyancsak nincs egységes definíciója, ám ez nem akadályozza a nyelvészeket abban, hogy magát a mondat jelenségét – akár csak a szintaxison belül is – sokoldalúan vizsgálják. Ugyanígy vannak a névtanok a tulajdonnevekkel.

Mielőtt bárki is elhamarkodott ítéletet alkotna a névtannak mint tudományágnak a tudományok rendszerén belül elfoglalt helyéről, sietve szögezem le, hogy a névtan is nyelvészet. Éppen ezért a névtan (onomatológus) is (többnyire) nyelvész. De olyan nyelvész, aki a neveket mint nyelvi tényeket sok szempontból, komplex módon vizsgálja (vö. Benkő 1997, 6). Valahogy úgy, mint a fonetikus a beszédet és a beszédhangokat, amikor a fizika, az anatómia, a foniátria, a pszichológia, a pedagógia stb. területén megszerzett ismereteket a fonetikában – régebbi elnevezéssel: hangtanban – integrálja. Az érintkező tudományterületekről átcsoportosított ismeretek összegzésekor a fonetikus sem veszi szem elől a nyelvészeti szempontokat. Csupán arról van szó, hogy a vizsgálat tárgyának követelményeitől vezérelve sajátos módon ötvözi azokat más területek ismereteivel és módszereivel.

Ahogy az imént már hangsúlyoztam, egy tudományág akkor válik önállóvá, ha sajátos tárgya speciális – ha úgy tetszik, adekvát – kutatási módszerek kialakulásához vezet. A névtan is ilyen, összetett ismereteket integráló tudomány.

Nevekkel természetesen más tudományok is foglalkoznak. A névtan és a nevekek foglalkozó egyéb tudományok között az a különbség, hogy az előbbiek azt döntően nem nyelvészeti módszerek segítségével teszik, vagy ha igen, vizsgálataiknak akkor sem tárgya, csupán eszköze a név.

Magam másokkal egyetemben egy tudományág önállósodásának jeleként tartom számon többek között, ha az adott szakterületen folyó kutatásokról konferenciákat, tanácskozásokat szerveznek, retrospektív tudománytörténeti összefoglalók születnek az eredmények számbavételére, s az adott tudományterületnek önálló periodikái (is) vannak, sőt az adott témában elméleti munkák és kézikönyvszerű összegzések látnak napvilágot. Ezeknek a kritériumoknak – úgy tűnik – a névtan is eleget tesz.

Magyarországon az első névtani konferenciát 1958-ban szervezték. Ezt azóta megközelítőleg minden tíz évben újabb követte. A legutóbbit – szám szerint az ötödiket – 1996-ban Miskolcon rendezték.

A névtani kutatásokról is készültek összegzések. Anélkül, hogy a teljesség igényével valamennyit felsorolnám, elégségesnek tartom, ha a három legutóbbi számvetésre utalok. Az egyik az 1996-os miskolci névtani konferencián hangzott el, amelyet B. Gergely Piroska készített (B. Gergely 1997). A szerző már itt jelzi, hogy áttekintése koránt sem teljes, s „kimaradhattak belőle [...] a határokon túli kutatások

bizonyos eredményei is” (B. Gergely 1997, 19). A másik a jvääskyläi hungarológiai kongresszus névtani szekciójának egyik előadása volt, amelyben Hoffmann István-tól a magyar névkutatás ezredfordulós állásáról hallhattunk (Hoffmann 2002, 9–22). Ebben Hoffmann egyetlen felvidéki kötődésű névtani munkát sem említi. A harmadikként említendő összegzést Hajdú Mihály készítette a 2002. szeptemberi komáromi tanácskozássra, de tapasztalatom szerint az anyaországban sem tudnak ennek publikált változatáról (Hajdú 2002, 36–41). Hajdú az említett számvetésben valóban csak a szlovákiai magyar névtani kutatások eredményeire koncentrál, ám maga is jelzi: nincs birtokában az összes szükséges ismeretnek ahhoz, hogy teljességre törekedhessen. Való igaz, ma sincs teljes körű áttekintésünk az anyaországon kívüli magyar vonatkozású névtani kutatásokról, így Szlovákiáról sem. A legutóbbi jászberényi rendezvényen ugyan a személyneves (család-, kereszt-, ragadvány- és becenévkutatásokról készült egy összefoglaló (Vörös 2003), de máig hiányzik az ugyancsak jelentősnek mondható földrajzinév-kutatások számbavétele csakúgy, mint az egyéb irányú munkáknak az összegzése.

A mai szlovákiai névtani kutatásokat alapvetően a karakteres műhelyek hiánya jellemzi, amelyek pedig – ha léteznének – jól átgondolt és módszeres irányt szabhatnának a munkálatoknak. Csupán elszigetelt névtani kutatások folynak. A névtan presztízisére pedig jellemző, hogy azok a nagyobb lélegzetű, más kisebbségi kutatási tudományterületekhez kötődő munkák, amelyek szórványos névtani megjegyzéseket tartalmaznak, azok sem nagyon támaszkodnak a már publikált névtani írásokra. Pedig a kisebbségi létben élő magyar nyelvközösség névanyaga legalább annyi figyelmet érdemelne a lexikológia, kontaktológia, pszicholingvisztika, pragmatika, szemantika, nyelvjáráskutatás, nyelv- és névpolitika stb. részéről, mint azok a tudományos témák, amelyek az itteni kutatókat jelenleg foglalkoztatják.

A magyar névtudományban számtalan jeles nyelvészünk is meghatározó szerepet töltött be. Csak utalásszerűen említem a már nem élők között Melich János, Gombocz Zoltán, Pais Dezső, Kniezsa István, Inczeffi Géza, Bárczi Géza, Szabó T. Attila, Végh József, Kiss Lajos, Mező András nevét. A még élők felsorolása pedig itt most szinte lehetetlen és nem is tisztem. Az utóbbiak csoportjából mégis elkerülhetetlen olyan nevek említése, mint Benkő Lorándé és Hajdú Mihályé, akik e szakterületnek napjainkban is meghatározó, iskolateremtő, sokoldalú névtani kutatásokat folytató személyiségei.

Névföldrajz

Mielőtt a névföldrajzzal foglalkozom, szükségesnek tartom a nyelvföldrajz meghatározását, hiszen a névföldrajzi kutatások mindvégig szoros kapcsolatban voltak a nyelvföldrajzzal. Ez a megállapítás a névföldrajzi kutatásokra napjainkban is érvényes.

A nyelvföldrajz fogalmát szűkebb és tágabb értelemben szokás definiálni. A tágabb értelmezés szerint a nyelvek területi alapon történő érintkezésének, a nyelvi areáknak a vizsgálatát is magába foglalja. A szűkebb értelmezés szerint csupán a dialektusok táji tagozódásával foglalkozik. A nyelvföldrajzi vizsgálatok tudománytörténeti szempontból a dialektológiából nőttek ki (Juhász 1993, 73–74; 2001, 93). A

kezdeti, szórványosnak tekinthető vizsgálódásokat a későbbiekben célirányos kutatások váltották fel.

A nyelvföldrajz közel egy és negyedszázados gazdag múltra tekinthet vissza. Ezel szemben a mai értelemben vett névföldrajz ennek csupán töredékére. Hosszú ideig elkerülte kutatóinak figyelmét a nevek komplex, sokoldalú, területi összefüggésekre rávilágító vizsgálata. Ezt nyilvánvalóan részleteiben itt ki nem fejthető, összetett okrendszerrel magyarázhatjuk. Ezzel kapcsolatban néhány tényt mégis szükségesnek látok megemlíteni. Mindenekelőtt azt, hogy a nevek típusuktól függően eltérő mértékben adnak alapot területi megoszlás szerinti, nyelvföldrajzi következtetésekre. A keresztnévek például korábban éppen ebből a megfontolásból kevésbé keltették fel a nem névtanos kutatók érdeklődését. Zárójelben jegyzem meg, hogy magam is találkoztam a jvääskyläi hungarológiai kongresszuson olyan, jeles névtanos kollégától nyilvánosan elhangzó kijelentéssel, miszerint ezeknek a vizsgálatoknak csekély a tudományos hozadéka. Pedig a névdivatban bekövetkező változások kutatása sok olyan megfigyelésre ad alkalmat, amely a nyelvi jelenségek terjedésének általános szabályaiba való közvetlen betekintést enged. A névdivat tanulmányozásával a folyamatokat is megvizsgálhatjuk, nemcsak a végeredményt. S amit a nyelv más szejletében hipotetikusan kell kikövetkeztetni, az itt a változás viszonylagos gyorsasága miatt térben és időben pontosan rekonstruálható. Való igaz, amíg csak az adatok összegyűjtésével foglalkozunk, s csupán egy-egy kisközösség vagy település (és általában kistelepülés) névanyagát önmagában vizsgáljuk, kevésbé kapunk a szóban forgó területen is hasznosítható eredményeket. Mihelyt a tér és idő koordinátáiban együttesen kezdünk gondolkodni, azonnal változik a helyzet. Hajdú Mihály *Általános és magyar névtanában* ezzel kapcsolatban így fogalmaz: „A dialektológiát annyiban szolgálja az eddigi kutatás [ti. a keresztnévek kutatása – V. F.], hogy megmutatja azokat a hatásokat, amelyek érik az egyik népcsoportot a másiktól. Ezek iránya segít a nyelvjárási hatások földerítésében. A névtani változások ugyanis százszoza gyorsabbak akár a hangtani vagy grammatikai változásoknál, de az átadás-átvétel mechanizmusa hasonlóképp működik. A nevek a lexikológia témakörébe is tartozó nyelvtani elemek, s a tájszavak terjedéséhez hasonló a változásuk. Amíg azonban a tájszavak megjelenése, továbbvándorlása nem mérhető, nem jegyezték föl átadásuk pillanatában őket, a neveket a XVII. századtól már első jelentkezésükkor meg lehet találni a táj, város, falu kincsében, s nyomon lehet követni útjukat, vándorlásukat, különböző pontokon, egymástól való távoli helyeken való fölbukkanásukat” (Hajdú 2003, 409). Hajdú mindezt a keresztnévek nyelvföldrajzi vizsgálata kapcsán említi.

A továbbiakban arról is szót kell ejtenünk, hogy mi jellemzi egyéb névtípusok körében a kutatások jelenlegi állását? Tanulságos ezzel kapcsolatban számba venni azokat a névtant (is) érintő magyar nyelvű munkákat, amelyek a nevek és a nyelvföldrajz összefüggésrendszerében vizsgálódnak.

Nem tisztem a maguk gazdagságában bemutatni a névföldrajzi kutatásokat és az előzményeknek számító nyelvföldrajzi ihletésű névtani munkákat. Juhász Dezső ezt nálam két munkában is avatottabban megtette (Juhász 1993, 2001). Mégis elkerülhetetlennek látszik azokból az előzményekből szemezgetni – még ha az eljárás mód önkényesnek is látszik –, amelyek akarva-akaratlanul a magyarországi névtani kutatások fejlődéséhez hozzájárultak, s a tudományág önállósodásának elősegítői

voltak, illetőleg névföldrajzi ihletésük okán az onomatodialektológia előfutárainak számítanak (ha ugyan nem kvázi onomatodialektológiák voltak).

Elsőként Kniezsa István sokáig csak kéziratban, illetőleg litografált változatban létező munkáját említem, amelyet tanítványa, Kiss Lajos jelentetett meg a közel-múltban (Kniezsa 2003). A szóban forgó munka eredeti célját tekintve az 1930-as évek településtörténeti kutatásának háttéranyaga kívánt lenni. Történészeknek készült, akik kevésbé voltak járatosak a nevek etimologizálásában, de a hajdani etnikai viszonyok feltérképezéséhez többek között a családneveket kívánták felhasználni. A mozgalmat Mályus Elemér fogta össze. Kniezsa István Gömör, Hont, Ugocsa megyék XVI–XVIII. századi összeírásai alapján készítette el máig használható tanulmányát, amely *Felvidéki családnevek* címen látott napvilágot. Kézirata hiánypótló jellege mellett – érzetem szerint – szemléletében is eddig kevésbé méltott újdonságot tartogatott. A magyar–szlovák párhuzamosságokon túl a kölcsönzésekre is rámutatott, s külön foglalkozott a magyar és a szlovák családneveknek azokkal a rétegeivel, amelyek különféle nyelvi és kulturális okok miatt fedést mutatnak. Ezeket a szerző jobb híján *magyar–szlovák családneveknek* hívta. Ezzel meglatásom szerint – anélkül, hogy a jelenséget a ma használatos terminussal illette volna – mintegy látens módon areális problémákat is megpendített.¹

Kniezsától további olyan munkákat is említhetünk, amelyek más tekintetben számíthatnak a névtudomány érdeklődésére. Ezek közül is csak önkényesen emelem ki a sorból az 1938-as *Magyarország népei a XI.-ik században* c. tanulmányát. Ebben az Árpád-kori helynevek földrajzi eloszlását vizsgálta: a törzsneveket, valamint a szláv eredetű, de magyar képzésmódú helyneveket stb. (Kniezsa 1938). Közben a nevek segítségével számos extralingvisztikai megállapítást is tett. Ugyanebben a sorban említhetjük az 1943–1944-es megjelenésű *Keletmagyarország helynevei* c. munkáját (Kniezsa 1943–1944).

A másik, a névtani kutatások sorából önkényesen kiragadott mű Benkő Loránd korai munkásságához köthető, amely komplex szemléletmódja által már átvezet bennünket az onomatodialektológia területére. Ez *A Nyárádmente földrajzi nevei* címen látott napvilágot (Benkő 1947). Ha ennek tartalomjegyzékébe belelapozunk, azonnal szembetűnik, hogy a szerző már akkor, 1947-ben, milyen sokoldalú vizsgálatokat végez el, s mindezt egy kistérség egészére kiterjesztve, külön is figyelve a tájegységen belüli rendszerszerűségekre. Ennek a vonulatnak folytatója a nyelvterület másik végéről a Kázmér Miklós által publikált *Alsó-Szigetköz földrajzi nevei* c. monográfia (Kázmér 1957).

A továbbiakban a fentebb nem említett², de általam a tanulmány előkészületeikor számba vett munkákra is figyelve próbálom pontokba szedve megfogalmazni a tanulságokat. A nyelvföldrajzi ihletésű névtani munkákból szemezgetve azonnal szembetűnnek a következők:

– A névföldrajznak is volt időről időre fellángoló divatja, s a különböző névtani problémák ezen belül is más-más időszakban kaptak kitüntetett figyelmet.

– A nyelvészek közül a névföldrajzzal az onomatológusokon kívül elsősorban a nyelvtörténet és a dialektológia kutatói kerültek kapcsolatba. Az utóbbiak közül sem mindenki.

– A szociolingvisták érdeklődését máig alig-alig keltette fel a név. Körükben mindig mellékszálalt jelentett annak vizsgálata – ha egyáltalán foglalkoztak a kérdés-

sel. Névtani szempontokat (is) érvényesítő munka szociolingvisták műhelyéből mind ez ideig nem került ki. Pedig a névnek – éspedig mindenfajta névnek – nagyon erős a társadalmi beágyazottsága. Éppen ezért benne másodlagos jegyekként mindazokat a társadalmi tényezőket megfigyelhetjük, amelyek a névteremtő és/vagy névhorozó egyént és közösséget jellemzik. Ebből a megfontolásból mondhatjuk, hogy a név maga szociolingvisztikum. De nem *ab ovo* szociolingvisztikum. Csupán társadalmi függőségeitől lesz azzá. Igaz, hogy már a megalkotás beszédaktusa azzá teszi, és ettől nem teljesen függetlenül használata során is mindvégig az marad.

– Az 1990-es évekig, tehát a kelet-közép-európai térségben lezajlott rendszerváltásokig a magyar kisebbségek lakta régiókban folyó névkutatások helyzete nem nevezhető kedvezőnek. A névizsgálatot, mint minden egyéb, körükben folyó empirikus kutatást a hatalom részéről mindkét oldalról eleve gyanakvás övezte. Üde kivételnek számítottak ez alól a korabeli erdélyi és jugoszláviai magyarlakta területek.

– A nyelvföldrajzi vizsgálatokra okot adó névtani munkák a névfajtáknak csak egy kisebb csoportjával foglalkoznak: főként a földrajzi nevekkal. Ez utóbbin belül is inkább makrotoponimákkal. A mikrotoponimák tárgyalására főként egy-egy településhez kötődően került sor. Itt sokkal kisebb szerepet kap a táji elv érvényesítése. Ezekben a kutatásokban a család- és keresztnévek is meglehetősen háttérbe szorulnak, s alig találunk olyan munkát, amely a bece- és ragadványneveket a névföldrajz avagy az onomatodialektológia komplexebb szempontrendszerében vizsgálja. A családnevek kialakulása előtti egyelemű nevek kutatására is inkább az etimológiai, extralingvisztikai szempontok érvényesítése jellemző. Szinte teljességgel hiányoznak az egyéb névfajtákat bemutató névföldrajzi, onomatodialektológiai munkák.

– A magyar névtannak mindig is voltak karakteres, meghatározó vonulatai. Ezek részint a történeti névtanhoz, másrészt a dialektológiához kapcsolódtak. Az időbeliség és a térbeliség dimenziója tehát folyamatosan jelen volt a kutatásokban, s ezek nemritkán egyazon munkán belül egyszerre érvényesültek. Ehhez járult egy harmadik vonulat, amely a név társadalmi beágyazottságából fakadóan szinte tálcán kínálta a társadalmi vetületek megkerülhetetlen vizsgálatát. Így tulajdonképpen a három elvet együttesen érvényesítő munkák a nyelvnek ebben a szeptében háromdimenziós leképezést tettek (volna) lehetővé: tér, idő, társadalom koordinátaiban való komplex vizsgálódásmódot. Magam az ilyen vizsgálatokat – mint ahogy a fentebbiekben utaltam rá – onomatodialektológiának nevezem. Ezek alapvetően a legutóbbi időkig hiányoztak a publikált munkák palettájáról.

– Az elmúlt másfél évtizedben számtalan névtani területen történt előrelépés, mégsem mondhatjuk, hogy nincs mit tenni. A névtannak (és ezen belül a nyelvföldrajznak) elszórt műhelyei vannak, amelyek munkáját lényegileg senki sem koordinálja.

– A forráskutatások mellett természetesen számtalan alpmunkának számító mű jelenik meg, de mind a mai napig adósak vagyunk az anyaország határain kívüli névélettani, névföldrajzi jelenségek beható tanulmányozásával.

– Nincs az egész magyar nyelvterületre érvényes névtopográfiánk, névkataszterünk, pedig a horvátoknál már ilyen is létezik, amely ott a családnevek területi eloszlását mutatja. Mentségül szolgáljon, hogy a horvátok vállalkozása legjobb tudomásom szerint az egész világon egyedülállónak mondható.

Jegyzetek

1. Itt látom szükségesnek megjegyezni, hogy a nyelvi kölcsönhatásokkal kapcsolatban mai ismereteink szerint a *szubsztrátum* fogalmát elsőként az olasz Graziadio Isaia Ascoli (1829–1907), az indoeurópai nyelvtudomány és a romanisztika jeles szakértője és művelője használta (vö. Máté 1997, 132).
2. A 2004. november 26-án Párkányban elhangzott előadásomban részletesen foglalkoztam azokkal a magyar vonatkozású névföldrajzi munkákkal, amelyek címükben (is) utaltak tematikai hovatartozásukra. Ezek közlésétől itt kényszerűen eltekintek. Ugyanakkor jelzem, hogy a következtetések levonásához ezeket is figyelembe vettem.

Felhasznált irodalom

- Barabás András–Kálmán C. György–Nádasdy Ádám 1977. Van-e a magyarban tulajdonnév? *Nyelvtudományi Közlemények*, 77. sz. 135–155. p.
- Benkő Loránd 1947. *A Nyárárdmente földrajzi nevei*. Budapest. /A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 74./
- Benkő Loránd 1997. Névtudományunk. (Megnyitó az V. Magyar Névtudományi Konferencián) In: B. Gergely Piroska–Hajdú Mihály (szerk.): *Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai 1–2. Miskolc, 1995. augusztus 28–30.* Budapest. 5–9. p. /A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 209./
- B. Gergely Piroska 1997. Az újabb kori magyar személynévszintézisek megalapozása. In: B. Gergely Piroska–Hajdú Mihály (szerk.): *Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai 1–2. Miskolc, 1995. augusztus 28–30.* Budapest. 10–22. p. /A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 209./
- Hajdú Mihály 1997. A tulajdonnév mint szófaji kategória. In: B. Gergely Piroska–Hajdú Mihály (szerk.): *Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai 1–2. Miskolc, 1995. augusztus 28–30.* Budapest, 471–477. p. /A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 209./
- Hajdú Mihály 1998a. Tulajdonnevek a nyelvi rendszerben. In: H. Varga Gyula (szerk.): *Tanulmányok a magyar nyelvről. Tanulmányok Fekete Péter 70. születésnapjára.* Acta Academiae Pedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXIV. Sectio Linguistica Hungarica. Eger, Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, 52–56. p.
- Hajdú Mihály 1998b. A tulajdonnév „meghatározása”. *Névtani Értesítő*, 20. sz. 5–12. p.
- Hajdú Mihály 1999. Nyelvtudomány-történeti vizsgálódás a tulajdonnevek szófaji besorolásáról a XIX. század közepéig. In: Kugler Nóra és Lengyel Klára (szerk.): *Ember és nyelv. Tanulmánykötet Keszler Borbála tiszteletére.* Budapest, ELTE, 141–148. p.
- Hajdú Mihály 2002. A magyar névkutatás helyzete. *Szőrös Kő*, 2002. 6. sz. 36–41. p.
- Hajdú Mihály 2003. *Általános és magyar névtan*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Hegedűs Attila 1997. Mi a tulajdonnév? I. *Névtani Értesítő*, 19. sz. 5–8. p.
- Hegedűs Attila 1999. Mi a tulajdonnév? II. *Névtani Értesítő*, 21. sz. 314–317. p.
- Hoffmann István 2002. A magyar névkutatás az ezredfordulón. In: Hoffmann István–Juhász Dezső–Péntek János (szerk.): *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.)*. Debrecen–Jyväskylä, 9–22. p.
- Juhász Dezső 1993. Névtan és nyelvföldrajz. *Magyar Nyelv*, 89. sz. 72–77. p.
- Juhász Dezső 2001. A nyelvföldrajz. In Kiss Jenő (szerk.): *Magyar dialektológia*. Budapest, Osiris Kiadó, 92–131. p.

- Kázmér Miklós 1957. *Alsó-Szigetköz földrajzi nevei*. Budapest. /A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 95./
- Keszler Borbála (szerk.) 2000. *Magyar grammatika*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kniezsa István 1938. Magyarország népei a XI.-ik században. In: Serédi Jusztinián (szerk.): *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján 1–3*. Budapest, 365–472. p.
- Kniezsa István 1943–1944. Keletmagyarország helynevei. In: Deér József—Gáldi László (szerk.): *Magyarok és románok 1–2*. Budapest, 111–313. p.
- Kniezsa István 2003. A magyar és szlovák családnévek rendszere. In: uő. *Helynév- és családnévvizsgálatok*. Budapest, Lucidus Kiadó, 255–348. p.
- Langendonck Willy van 1978. On the Theory of Proper Names. In: Rymut, Kazimierz (ed.): *13th Congress of Onomastic Sciences*. 68–69. p.
- Máté Jakab 1997. *A 19. századi nyelvtudomány rövid története*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Mulon, Marianne 1995. La recherche onomastique en France. In: Ernst Eichler et al. (eds.): *Namenforschung – Name Studies – Les noms propres – Ein internationales Handbuch zur Onomastik – An International Handbook of Onomastics – Manuel international d’onomastique. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*. 11. Berlin–New York, 148–152. p.
- Pamp, Bengt 1982. Names and Meanings. In: Rymut, Kazimierz (ed.): *Proceedings of the Thirteenth International Congress of Onomastic Sciences I–II*. Varsó–Krakkó, 131–137. p.
- Pamp, Bengt 1985. Ten Theses on Proper Names. *Names*, 33. sz. 111–118. p.
- Pamp, Bengt 1989. Comments on Comments. *Names*, 37. sz. 279–380. p.
- Partridge, Eric 1949. *Names into Words. Proper Names That Have Become Common Property*. London.
- Vörös Ferenc, 2003. A (történeti) személynévkutatás a Felvidéken. Különös tekintettel a Trianon utáni fejleményekre. In: Farkas Ferenc (szerk.): *Magyar névtani kutatások itthon és határainkon túl. Névtani tanácskozás Jászberényben 2003. október 17–18*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság–Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar–TIT Jászberényi Szervezete–Jászok Egyesülete, 39–59. p. /A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 200./
- Vörös Ferenc 2004. *Családnévkutatások Szlovákiában*. Pozsony, Kalligram Kiadó.

FERENC VÖRÖS

RESEARCH OF NAMES AND NAME GEOGRAPHY

One part of linguists still consider science of names to be an auxiliary science. Although the majority of scientist of science of names - as well as the study's author - has different opinion on it. In the first part of the study the author introduces its creation and subject as a science with its own principles. The second part of the study takes into consideration the main contact points of name geography and name geography. The closing chapter of the study summarises that experience that should be taken into consideration according to the author at the planning of science of names research in Slovakia.

The current subject of science of names is the proper name itself. Although, here immediatly the definition of proper names causes problems. There is still a conflict in connection with what we consider proper nouns, in latin nomen proprium. Further obstacles of conception definition is that well-known fact that some languages differently judge certain categories. For example, in Hun-

garian language holidays and certain memorial days are not considered proper names. On the contrary, Russian does. In Slovak the names of people of different nations are considered as proper names. And we can even continue in it.

The definition of language geography is to be defined in a more narrow and wider sense. According to the wider interpretation includes connection on the level of language territories and the examination of language areas as well. According to the more narrow interpretation it deals only with the classification of dialects. Language geography research from the point of view of science history originate in dialectics. The initial researches have been changed to goal-oriented researches.